

حقوق اساسی

کشورهای اسلامی

www.ketab.ir

تألیف

دکتر ابراهیم موسی زاده

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

شماره انتشار ۴۲۰۸

شماره مسلسل ۱۰۴۲۲

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور : موسی زاده، ابراهیم، ۱۳۵۴ -
مشخصات نشر : حقوق اساسی کشورهای اسلامی / تألیف ابراهیم موسی زاده.
مشخصات ظاهری : تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۹.
فروست : ۳۷۴ ص.
شابک : انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۲۰۸.
وضعیت فهرست نویسی : 978-964-03-0058-9
یادداشت : فیفا
موضوع : ۳۵۳-۳۴۷
نوع : حقوق اساسی - کشورهای اسلامی
نام افزوده : Constitutional Law- - Islamic Countries
ردیف کنگره : دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات. University of Tehran. Press.
پایه بندی دیویی : KMC۵۲۴ ۱۳۹۹
شماره کتابخانه ملی : ۳۴۲/۰۰۹۷۶۷۱
۶۱۹۲۴۷۳

این کتاب مشمول قان تمامیه از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل های PC، لو، شرده، باز نویسی در وبلاگ ها، سایت ها، مجله ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و مجرم به پیگرد قانونی می شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب اکاذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: حقوق اساسی کشورهای اسلامی
تألیف: دکتر ابراهیم موسی زاده
ویرایش ادبی: خدیجه آسیمه
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۹
شمارگان: ۲۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۷۷۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: <http://press.ut.ac.ir> - press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست اجمالی

پیشگفتار..... ن

فصل مقدماتی: مبانی نظری..... ۱

باب اول: الگوی شکل حکومت..... ۲۳

بخش اول: نظام جمهوری..... ۲۳

فصل اول: مبانی نظری..... ۲۳

فصل دوم: حقوق اساسی مصر..... ۲۹

فصل سوم: حقوق اساسی ترکیه..... ۶۷

بخش دوم: نظام ریاستی..... ۱۰۱

فصل اول: مبانی نظری..... ۱۰۱

فصل دوم: نظام سلطنتی شروطه..... ۱۰۷

فصل سوم: نظام سلطنتی مطلقه..... ۱۳۹

باب دوم: الگوی تفکیک قوا (سازمان‌دهی اصلی قدرت سیاسی)..... ۱۶۱

بخش اول: نظام ریاستی..... ۱۶۱

فصل اول: مبانی نظری..... ۱۶۱

فصل دوم: حقوق اساسی جمهوری اسلامی افغانستان..... ۱۶۷

فصل سوم: حقوق اساسی اندونزی..... ۲۱۳

بخش دوم: نظام پارلمانی..... ۲۱۹

فصل اول: مبانی نظری..... ۲۱۹

فصل دوم: حقوق اساسی عراق..... ۲۲۵

بخش سوم: نظام مختلط..... ۲۵۱

فصل اول: مبانی نظری..... ۲۵۱

فصل دوم: حقوق اساسی جمهوری تونس..... ۲۵۵

باب سوم: الگوی نوع دولت — کشور	۲۷۵
بخش اول: دولت — کشور مرکب	۲۷۵
فصل اول مبانی نظری	۲۷۵
فصل دوم: حقوق اساسی جمهوری اسلامی پاکستان	۲۸۱
بخش دوم: دولت — کشور بسیط	۳۱۵
فصل اول: مبانی نظری	۳۱۵
فصل دوم: حقوق اساسی لبنان	۳۱۹
منابع و مآخذ	۳۲۷

پیشگفتار

در اهمیت حقوق اساسی همین بس که موضوع آن، یعنی قانون اساسی، پایه و اساس قوانین دیگر در هر کشور است و قانون اساسی به منزله سند حاکمیت و شناسنامه و بیان کننده هویت اصلی هر ملت محسوب می شود.

اهمیت حقوق اساسی در ابعاد مختلف زندگی سیاسی هر ملت، به استدلال و توضیح نیازی ندارد و جایگاه و منزلت چشمگیر حقوق اساسی، به ویژه در کشورهای اسلامی که برای دستیابی به توانمندی های بیشتر و کارآمد، به حکمرانی های نیرومند توأم با رعایت و صیانت حقوق مردم و حرکت به سمت تحقق «امت واحد» یازمندند، بر کسی پوشیده نیست. بی شک، فراهم کردن بسترهای سریع و کارآمد در جوامع اسلامی براساس اسلوب های قانونی، به تتبع و تأمل دقیق تر در محتویات قوانین اساسی نیاز دارد.

یادآوری این نکته ضروری است که مطالعه حقوق اساسی کشورهای اسلامی، به طور عام، شاخه ای از حقوق تطبیقی، و به نحو خاص، بخشی از حقوق اساسی تطبیقی است. لذا هر نوع فایده و اهمیت و ارزشی که در حقوق تطبیقی و حق اساسی تطبیقی وجود دارد، در «حقوق اساسی کشورهای اسلامی» نیز تجلی پیدا می کند.

به هر حال، اثر پیش رو با هدف زمینه سازی، سامان دهی و الگوگیری متقابل از دست آوردهای کشورهای اسلامی در حوزه حقوق اساسی شکل گرفته و سعی شده است چشم انداز کم و بیش روشنی از حقوق اساسی این کشورها ارائه گردد. به طور مسلم، توجه به این هم گرایی هرچه بیشتر کشورهای اسلامی، لزوم حرکت به سمت تحقق آرمان وحدت اسلامی و امت واحد است. استفاده از تجربیات، و آشنایی با راه حل های تجربه شده برای حل مسائلی که اینک در جهان اسلام با آن روبرو هستیم، از اهداف عمده ما در این کتاب است.

شایان ذکر است که در خصوص موضوع «حقوق اساسی کشورهای اسلامی»، در گذشته آثار وزین و ارزشمندی منتشر شده است؛ اما باید توجه داشت که وجود آثار مشابه در موضوع واحد، مانع نوآوری آثار بعدی نیست؛ با این توضیح که در پیشینه پژوهش، باید به مسئله و محتوای آن توجه کرد، نه موضوع آن. به عبارت دیگر، تشخیص نوآوری در تحقیق و بکر بودن آن، نه به استناد عنوان و موضوع، بلکه به استناد مسئله و محتوایی است که در آن طرح می شود. موضوع ممکن است تکراری باشد، اما مسئله ای که از آن موضوع استخراج می شود و مطمح نظر قرار می گیرد، ممکن است بدیع باشد. لذا برای قضاوت درباره تازگی یک اثر، نه به موضوع، که به مسئله و محتوای آن باید توجه داشت.

به هر حال، آثاری که در موضوع «حقوق اساسی کشورهای اسلامی» وجود دارند، عبارت اند از:

۱. استاد آیت‌الله عباس‌علی عمید زنجانی، *حقوق اساسی تطبیقی* (حقوق اساسی کشورهای غربی و کشورهای اسلامی)، تهران: میزان، ۱۳۸۴.

۲. دکتر هدی غفاری، *حقوق اساسی کشورهای اسلامی* (مالزی، مصر و عراق)، تهران: خرسندی، ۱۳۹۶.

۳. اسماعیل آجرلو، *حقوق اساسی کشورهای اسلامی*، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۳۹۵.
از میان این آثار، با اینکه دو اثر اول، منبع تحقیقی این مجموعه بوده‌اند، کتاب حاضر تفاوت‌هایی با آن‌ها دارد که برخی از آن‌ها به قرار زیر است:

آیت‌الله عباس‌علی عمید زنجانی در بخش دوم کتاب، به بررسی حقوق اساسی پانزده کشور اسلامی در سال‌های قبل از ۱۳۸۰ شمسی پرداخته است که به دلیل تغییرات اساسی در نظام سیاسی این کشورها در سال‌های اخیر، از جمله در عراق، مصر، افغانستان، تونس، یمن، ترکیه، سوریه، فلسطین و مراکش، حقوق اساسی کشورهای مورد مطالعه دستخوش دگرگونی‌های بنیادی شده است و کتاب مذکور از این لحاظ اطلاعاتی ناقص و به‌روز نیست.

سرکار خانم دکتر هدی غفاری نیز در اثر خود که مشتمل بر یافته‌های ارزشمند پژوهشی و تحقیقی درخصوص مسائل و موضوعات حقوق اساسی کشورهای اسلامی است، به مطالعه سه کشور مالزی و مصر و عراق پرداخته است؛ درحالی‌که در کتاب حاضر، ضمن استفاده از یافته‌های تحقیقی اثر مذکور، به بررسی نه کشور دیگر نیز پرداخته شده است.

درباره آخرین اثر باید یادآور شد که اولاً برخی از بخش‌های کتاب مذکور، با موضوعات حقوق اساسی بی‌ارتباط بوده، ثانیاً بخش‌های باقی‌مانده موضوعات مربوط به کلیات حقوق اساسی، همراه با بیان شواهد و ذکر مثال‌ها از قوانین اساسی کشورهای اسلامی اختصاص یافته است که این روش در مطالعات مربوط به حقوق اساسی تطبیقی، به‌منظور درک کامل حقوق اساسی کشور الگو، چندان مرسوم نیست.

به‌هرحال، کتاب از یک «فصل مقدماتی» و سه باب اصلی تشکیل شده است که در فصل مقدماتی به چارچوب‌های مفهومی و نظری پرداخته شده است. ابواب سه‌گانه کتاب نیز به بررسی شاخص‌ها و قالب‌های حقوقی «شکل حکومت» و «تفکیک قوا» و «نوع دولت - کشور»، به بررسی حقوق اساسی برخی از کشورهای اسلامی در قالب نظام‌های «جمهوری و سلطنتی»، «ریاستی، پارلمانی و مختلط (نیمه ریاستی - نیمه پارلمانی)» و «دولت - کشورهای مرکب و بسیط» اختصاص یافته است. در انتخاب کشورهای مربوط در هریک از نظام‌های مذکور، ترتیبی اتخاذ شده است که اولاً حقوق اساسی کشورهایی که در گرایش به قانون اساسی و اداره امور کشور براساس قانون اساسی، سابقه بیشتری دارند، مدنظر قرار گیرد؛ ثانیاً قانون اساسی کشورهایی که در سال‌های اخیر و به دنبال تحولات سیاسی،

به نحو کلی تغییر یافته‌اند و تعدیل و بازنگری شده‌اند، به‌عنوان جدیدترین قوانین اساسی جهان و کشورهای اسلامی، در اولویت قرار گیرند.

در پایان، برخورد فرض می‌دانم از ارزیابان محترم کتاب که بسیار دقیق و عالمانه اثر را مطالعه کردند و نکات ارزشمندی را یادآور شدند، سپاس‌گزاری کنم؛ همچنین از مسئولان محترم انتشارات دانشگاه تهران، به‌دلیل همکاری در طبع و نشر این اثر، کمال تشکر و سپاس را دارم. در آخر سخن، از تمامی صاحب‌نظران، استادان، محققان و پژوهشگران عرصه حقوق عمومی و حقوق اساسی، انتظار دارم با ارائه دیدگاه‌ها و نظرات اصلاحی خویش، مرا در ارائه بهتر این کتاب در چاپ‌های بعدی، یاری فرمایند.

ابراهیم موسی‌زاده